

Soldat – Knekt– Ryttare – Grenadjär – Båtsman

Alla meniga krigsmän i dag kallas **soldater** (sold=lön). Förr var det olika benämningar på krigarna. I våra socknar har vi haft de, som rubriken anger. Här kommer en liten förklaring till dessa:

Teckning Göte Göransson

KNEKT

Kallades på 1500-talet och i början av 1600-talet de **meniga oberidna**. Under 1600-talets förra del brukades knekt om det inhemska fotfolket, medan de utländska värvade kallades soldater. Snart kom samtliga fotfolk att kallas soldater.

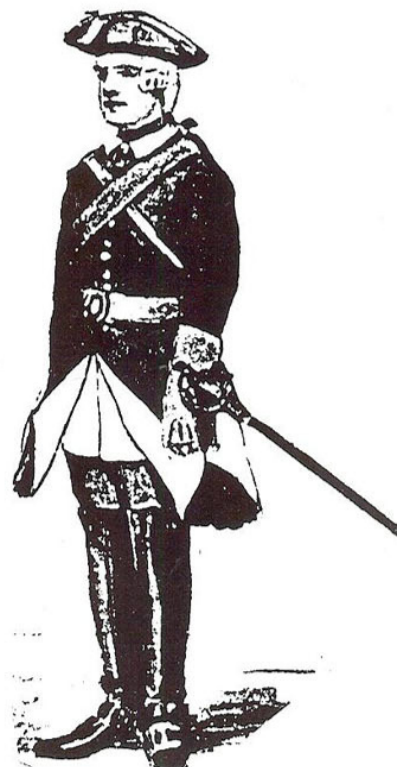
”Våra” marcherande soldater hörde till **SÖDERMANLANDS REGEMENTE (Infanteri) No 3 Nyköpings kompani**.

RYTTARE

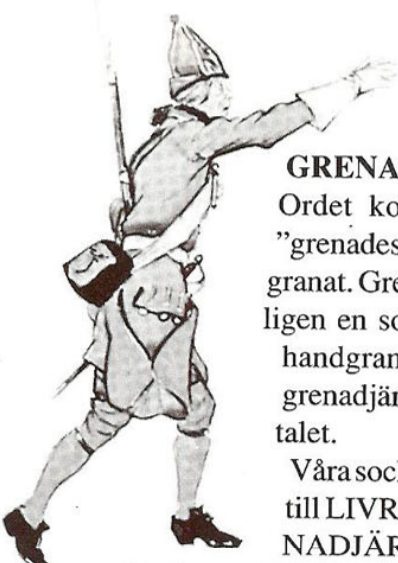
”Våra” ryttare har sitt ursprung i de under 1500-talet av Gustav Vasa uppsatta ”ryttarfanorna”.

Efter indelningsverkets införande uppsattes kavalleriet genom **rustning**. Vissa hemman – **Rusthåll** - underhöll häst och karl mot viss skattefrihet.

Fanorna förenades år 1634 till ett regemente som 1667 upphöjdes till kunglig livtrupp och fick namnet **LIVREGEMENTET TILL HÄST**. Detta regemente delades år 1791 i tre kårer. En del av kavalleriet omvandlades till infanteri. Detta gäller för våra socknar, där ryttarna ”klev av” och blev fotfolk - grenadjärer.

Uniform under 1700-talets förra hälft för Livregementet.

Grenadjär som kastar handgranat.
Teckning Göte Göransson

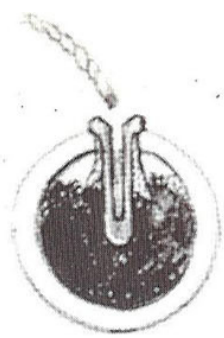
GRENADJÄR

Ordet kommer från franskans "grenades", som betyder handgranat. Grenadjären var ursprungligen en soldat, som skulle kasta handgranater. I Sverige fanns grenadjärer redan under 1600-talet.

Våra socknars grenadjärer hörde till LIVREGEMENTETS GRE-
NADJÄRKÅR till år 1893. Där-
efter kom ordet grenadjär ur bruk - alla meniga
krigsmän blev soldater.

Uniform år 1756 för Södermanlands regemente.

3-pundig handgranat i genomskärning.
Man ser den brinnande luntan
på väg mot tändröret och krutlad-
ningen.

Fängör.

Granat med fängör.

Teckning Göte Göransson

1872—1886
(Mössa efter 1866)

1886—1910
(Mössa efter 1895)

1807—1820

Exempel på Livregementets uniformer.

BÅTSMAN

Den indelte soldatens motsvarighet inom flotta. Ett fast båtsmanshåll skapades redan år 1623, då man "ätog sig att mot befrielse från utskrivningar och vissa pålagor tillhandahålla båtsmän". Efter år 1878 började detta avvecklas.

Endast inom Runtuna socken har funnits båtsmän. De hörde till 2:a SÖDERMANLANDS BÅTSMANSKOMPANI under Stockholms station.

Anita Sederström

Generalmönstring år 1704

Våren 1704 uppehöll sig Kung Karl XII i Preussen och Ermeland. Under tiden fördes förhandlingar med Polen. Större delen av armén och däribland Livregementet fick under denna tid vila. Den 5-6 februari gjorde kungen en generalmönstring av Livregementet. Nedan återges vad som finns i rullan om ryttarna i Runtuna och Lid:

27 Sanda	Hästen med dess mundering, sadel och pistoler uppbrända 8 maj 1702.
28 Lundby säteri	Rekryten Erich Lundberg kom 8 sept 1703 med full mundering Hästen gammal och död bliven 28 nov 1704.
29 Ökna	Hästen uppbränd 8 maj 1702
30 Svista	Hästen blev död i sept 1702. Harnesket bortkommit 1703.
31 Lundby	Pehr Marcuson Lundh slagen (död) 17 dec 1700 med häst och hela munderingen. Recryt Erick Lärcka blef död 1 jan 1702 innan han kom till Compagniet. Harnesket och pistolerna borta.
32 Kappsta	Johan Kaiman slagen 9 juli 1702 med häst och hela munderingen.
33 Ånsta	Anders Burman - karl, häst och hela munderingen slagen 29 juli 1703.
34 Onsberga	Hans Trana slagen med häst och hela munderingen 5 febr 1702.
35 Ahlby	Hästen död 9 juli 1703 mellan Strasborg och Torn.
36 Ekeby	Petter Ekebom avancerat till Quartermästare. I stället blef tråssdrängen ifrån 23 tältet Anders Orm uppsatt 1702.
37 Hårsta	Hästen slagen 9 juli 1702. Nils Beck borta 29 juli 1703. Häst och hela munderingen i behåll. Ny rekryt 20 juli 1704 Anders Beck, dödde 19 nov 1704.
38 Västerberga	Hästen skuten 9 juli 1702 och hela munderingen borta. Pähr Wässman död 1 nov 1702.
39 Myra	Anders Myrman skuten och ofärdig. Fått avsked. Ny rekryt 4 dec 1702 Anders Tunberg död 16 sept 1704. Hästen oduglig - ihjälskuten 14 aug 1703.

År 1702 den 9 juli stod slaget vid KLISZOW. Kung Karl XII krigade mot sachsarna. Striden började vid middagstiden med att polska kavalleriet gick till anfall på ena flygeln. "Då detta i fantastiska uniformer klädda rytteri, hvilket hade ett öfvermåttan skönt anseende men i själfva gärningen ej svarade häremot, möttes af det svenska infanteriets eld, bragtes det i oordning, och då det svenska kavalleriet framgick till anfall flydde polackerna, lämnande slagfältet lika hastigt som de kommit. Striden synes ej hafva varit svår".

Under tiden stred man dock lite blodigare vid andra posteringar. Striden varade i fem timmar och skördade sammanlagt 2000 döda och 1700 fångna av fiendens armé. På vår sida stupade 300 man samt sårades 800. Kung Karl XII gick segrande genom denna strid.

Av de stupade svenskarna var 7 ryttare från Södermanland. Av dessa ryttaren från Kappsta i Lid.

Anita Sederström

Källor:

Generalmönsterrulla år 1704 för Kungl.

Livregementet till Häst

Braunerhjelm: Kungl. Livregementets till häst historia

Teckning Göte Göransson
Karl XI inspekterar soldat och utrustning.

Ett soldatliv

Många var de soldater från Lid och Runtuna, som deltog i de stora krigen på 1600- och 1700-talen. Många stupade, men en stor del kom också hem; mer eller mindre bleserade. En som lyckligt klarade sig var ryttaren vid Kungl. Livregementet till Häst, Hans Broms, på sin ålders höst boende i närheten av Runtuna kyrka. Efter honom har vi "Bromsarbacken" uppkallad.

Hans Broms var född 1640 och fadern Mårten Hansson betecknas som "manhaftig". Med det epitetet får man väl antaga, att även han var soldat. I sonens personalia berättas, att han var så läraktig i sin kristendomsundervisning, att han som äldre undervisade andra i ämnet.

12 år gammal lämnade han föräldrahemmet och tog tjänst hos främmande människor. På olika platser var han sysselsatt till 25-årsåldern, då han med goda vitsord från dessa tjänster fick anställning som ryttare vid Kungl. Livregementet till Häst. Rusthåll från år 1685 var nr 29 Ökna i Lid. Han betecknas som en tapper och oförskräckt soldat. Han hann under sin tjänstetid kämpa under Carl XI och kriget mot danskarna i Skåne. Han deltog även i Carl XII:s många krig och var långa tider borta från Sverige.

I 40-årsåldern gifte han sig med Brigitta Pehrsdotter, med vilken han fick fyra barn, tre söner och en dotter. Endast hustrun och dottern levde vid hans frånfälle.

Trött av svåra drabbningar begärde han och fick avsked 1704, då armén befann sig vid staden Thorn i Polen. Denna stad hade en tid innan erövrats av svenskarna. På grund av sin tapperhet blev han tillerkänd ett årligt underhåll av 27 Daler Kopparmynt, som han åtnjöt till sin död.

De första åren efter hemkomsten var han ganska pigg och försörjde sig med allehanda arbeten, bl.a. nätbindning. Två år före sin död började det komma upp blod i munnen och med tiden ökade blodflödet så att hans krafter hastigt började avta. Trots detta fortfor han att vara verksam ända till slutet. Dödsdagens morgon orkade han gå upp till Prästgården, där han bjöds på brännvin. Efter hemkomsten fortsatte han med sin nätbindning, men måste snart intaga sängen, där han dog klockan fyra, 14 februari 1716.

Tre Daler testamenterades till kyrkan och en Daler till de fattiga.

Sievert Nyberg

Ur "Prosten Söderbergs anteckningar år 1861":

En ryttare Hans Broms har uppå kronohemmanet Västerberga olovligen och oförsvarligen tagit timmer och byggt sig en stuga därav på Runtuna prästegårds jord och kyrkbacke. När Broms och hans hustru äro döda skänker prästen stugan till de fattige allmosefolk, som kyrkoherden och sockenmännen behaga där insätta.

Detta hände omkring år 1680. Stugan blev efter Broms död socknens "fattigstuga".

Den branta backen från Prästgården ned mot Kungberga kallas "Bromsbacken".

Anita Sederström

HAMMARSTUGAN år 1992
Soldattorp nr 523 i Runtuna

Soldattorpen

Vad gäller infanteriet och flottan bestod en ROTE oftast av flera gårdar. Den större gården tilldelades rollen som **HUVUDROTE**. De mindre gårdarna blev "Hjälprotar". Roten fick namnet efter huvudrotegården och tilldelades också ett nummer (kompaninumner).

Inom kavalleriet hade ett **RUSTHÅLL** ibland hjälp av annan gård att rusta karl och häst. Denna gård kallades då "Augmentshemman". Rusthållen numrerades också.

I början av indelningsverkets införande (1682) tycks inom Lid och Runtuna många gårdar inte ha byggt speciella torp för sina soldater. Dessa fick bo i gårdens hus. Ofta fick de överta ett redan uppodlat torp, som sedan registrerades som soldat- ryttar- eller båtsmanstorp.

Det utfärdades kungörelser för hur torpen skulle se ut.

År 1686 hette det: "*Stugan skall vara åtminstone åtta alnar (ca 4,8 meter) inom knutarna och till denna kommer fä- och foderhus samt en liten lada*".

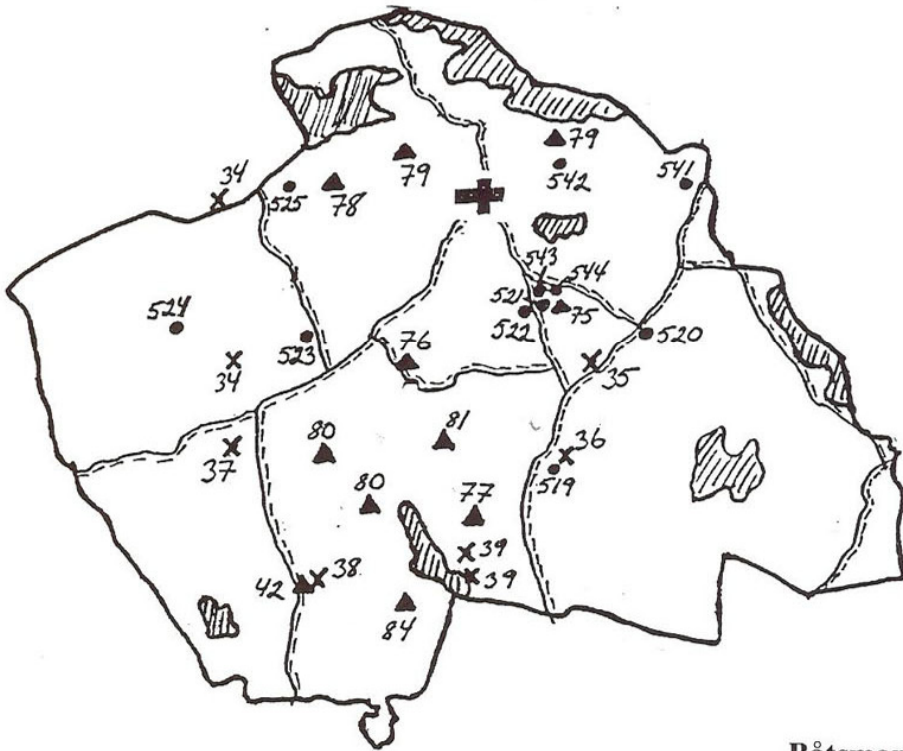
År 1768: "*En stuga (=kök) 8 alnar i fyrkant samt förstuga i ena ändan 4 alnar bred, hvaraf afplankas 5 alnar till Bod eller Förkammare mellantak lägges. Loge, säd- och hölada, fähus -14x8 alnar- allt under ett tak*".

De äldsta torpen saknade innertak och måste ha haft svårt att hålla värmen nere vid golvet. Husen var från början omålade (naturgrå) men rödfärgades så småningom.

Torpen har under årens lopp reparerats, ombyggts eller nybyggts. Om de hela tiden legat på samma plats går ej att klara ut. Hur gamla de stugor är som finns idag går ej att säga. I inventeringen redovisas de år som själva **torpnamnen** påträffats på kartor eller i kyrkböcker, mantalslängder och jordeböcker.

De flesta **soldat**-torpen finns kvar. De allra flesta av dessa är numera "sommarhus". Av **ryttar**-torpen är många borta. **Båtsmans**-torp finns bara något enstaka kvar.

Runtuna socken

Soldattorpen ●

Till Södermanlands Regemente I:10
No 3 Nyköpings Kompani

HUVUDROTE	NR	SOLDATTORP
Ekesjö	519	Spikstugan
Gransta	520	Granstastugan nu Fridhem
Skarpåker	521	Skarpåkerstugan nu Åkerstugan
Skarpåker	522	Skarpåkerstugan nu Skarpstugan
Onsberga	523	Hammarstugan
Kvedby	524	Källstugan
Norrby	525	Norbystugan
Eneby	541	Enebystugan
Runtunaby	542	Ekornstorp
Kungberga	543	Kungbergastugan nu Hedvigslund
Glotra	544	Glottrastugan nu Höjden

Rytter-grenadjärstorp X

Till Livregementet till häst-
Livregementets grenadjärkår
Södermanlands Kompani

RUSTHÅLL	NR	TORP
Onsberga	34	Rosenkälla-Gomåttan
Alby	35	Albystugan
Ekeby	36	Löfåsen
Hårsta	37	Hårstastugan
Västerberga	38	Löten-Västerbergalöt
Myra	39	Sjöändan-Sjöhagen

Båtsmanstorp ▲

Till 2:a Södermanlands Båtsmanskompani
under Stockholms station.

HUVUDROTE	NR	TORP
Västerberga	42	Hagen
Glotra	75	Glottrastugan
Årsta och	76	Årstastugan
Sundby		Sundbystugan
Egersta	77	Egerstastugan
Kesta och	78	Kestastugan
Hårsta		Grindstugan
Runtunaby	79	Fågeldalen-Myrstugan
Åkra	80	Stäringstugan-Lustigstugan
Österberga	81	Österbergastugan
Sörby	84	Sörbystugan

GRANSTASTUGAN - nu Fridhem - omkring år 1920.
Foto ur Frödings "Runtuna Historia".

Soldattorpen

SPIKSTUGAN

Namnet finns från början av 1700-talet. Spikstugan revs omkring år 1911. På samma plats uppfördes, ev. samma år, en ny stuga, som fick namnet LÖFSTA.

Husesyn år 1776: *Stuga gammal men kan ännu stå i några år. Förstuga. Bod. Fähuset nedtages.*

År 1847: *Stuga med förstuga och avplankat kontor, utan vind. Bod. Fähus med skulle. Tröskloge med ett golv.*

Några soldatnamn: Asp-Almgren-Ekholm-Udd-Täck-Ek-Flodin.

Siste soldaten hette Johan Ludvig Ekholm f. 1854. Han fick avsked år 1904 efter 27 års tjänst.

GRANSTASTUGAN

Namnet finns med år 1655 i mantalslängd. Ovisst om det är samma som soldattorpet senare. Nuvarande stuga byggdes omkring år 1800 och har senare döpts om till FRIDHEM.

Husesyn år 1776: *Stugan gammal och liten. Boden gammal. Fähus.*

År 1822: *Stuga med förstuga och vind. Fähus och loge under ett tak.*

Några soldatnamn: Ask-Hartman-Gran-Gramm-Grott-Grått-Borg.

Siste soldaten hette Carl Erik Gran f. 1864. Han fick avsked år 1901 efter 16 års tjänst.

F.d. soldaten Karl Albert Ek f. 1862.

HAMMARSTUGAN

Namnet finns från år 1653. Okänt när den blev soldattorp. Från mitten av 1700-talet har två Hammarstugor funnits på platsen – Stora, som var soldattorp, och Lilla, som var backstuga. Troligen var backstugan den forna soldatstugan. Den revs omkring år 1905.

Stora Hammarstugan eller EKENS finns kvar.

Husesyn år 1776: *Stuga, gammal och illa uppsatt, men någorlunda behållen. Knutarna tjäras och rödfärgas. Kammare i förstuga behållen. Loge gammal, kan stå i tvenne år. Fähuset någorlunda behållet.*

Några soldatnamn: Norman-Brun-Rundström-Bergqvist-Borg-Bell-Svensk-Lönn-Ek.

Siste soldat var Karl Albert Ek f. 1862. Han fick avsked år 1905 efter 25 års tjänstgöring.

KÄLLSTUGAN

Finns från 1740-talet. Källstugan finns kvar.

Husesyn år 1776: *Stuga med kammare till alla delar behållen, men härvid är att observera, att stugan, såsom både smal och kort formerar en liten kammare i förstugan, avplankad, och således kasseras. Boden gammal och lutande. Brant byggningsplats.*

Några soldatnamn: Qwedman-Forsberg-Almgren-Lytgen-Qvickström-Snygg-Lönn-Blad-Eklund.

Siste soldat var Johan August Eklund f. 1849. Han erhöll avsked år 1900 efter drygt 30 års tjänst. Möjligen var hans son Oskar Karl Johan f. 1880 soldat i ett par år på Källstugan innan hela familjen flyttade till Råby år 1904.

SKARPÅKERSTUGAN Östra

”Soldattorpet” finns år 1698. Fick så småningom namnet ÅKERSTUGAN, som finns kvar.

Husesyn år 1776: *Stuga med förstuga och kammare. Stugknutarna tjäras och rödfärgas. Loge och fähus.*

Några soldatnamn: Brun-Åkerman-Åkerstedt-Åcker-Skarpsten-Pamp-Lönn-Gunnar-Brandt-Frank.

Siste soldat var Karl Fredrik Frank f. 1855. Han anställdes år 1875 och flyttade från torpet år 1906.

SKARPÅKERSTUGAN Västra

Finns från början av 1700-talet. Fick så småningom heta SKARPSTUGAN. Soldatstugan revs år 1953. Ny stuga, som heter Skarpstugan, uppfördes i närheten år 1936. Den finns kvar.

Husesyn år 1776: *Stuga, knutarnatjäras och rödfärgas. Förstuga. Loge och fähus, det senare för litet.*

År 1847: *Stuga med förstuga, avplankat kontor och vind. Fähus med foderlada och skulle. Tröskloge med ett golv.*

Några soldatnamn: Skarp-Lindberg-Kolding-Lindvall.

Siste soldat var Per August Lindvall f. 1845. Han anställdes år 1870 och avled på torpet år 1897.

ENEBYSTUGAN år 1992.

ENEBYSTUGAN

Finns med från år 1688. Enebystugan finns kvar, dock ej på ursprungsplatsen.

Husesyn år 1816: *Stuga med förstuga. Bod i gott stånd. Fähus och loge i en byggnad. Fähuset utdömes och logen påbygges tvenne varv.*

F. H. soldat 6
Fotot tillhör Gustav Nordin

Några soldatnamn: **Trygger-Enbom-En-Runman-Enqvist-Engqvist-Wallin.**

Siste soldat var Axel Wilhelm Wallin f. 1880. Han flyttade från Enebystugan år 1907.

NORRBYSTUGAN

Finns i mantalslängd år 1653 och redan då bor en soldat på stugan. Norrbystugan finns kvar.

Husesyn år 1776: *Stugan, gammal och brädfodrad men alldeles förrutnad till syllen, kasseras och bör en ny uppsättas med tillräcklig kammare. Boden med 3 väggar oduglig. Loge och fähus sammanbyggda.*

År 1822: *Stuga med förstuga och vind.*

Några soldatnamn: **Bergman-Wipa-Norstedt-Örnberg-Törnqvist-Frost-Grymm-Norr-Oden-Nordin.**

Siste soldat var Karl August Nordin f. 1867. Han erhöll avsked år 1911 efter drygt 20 års tjänst.

KUNGBERGASTUGAN - nu Hedvigslund - år 1992.

KUNGBERGASTUGAN

Finns från år 1692. Stugan heter numera HEDVIGSLUND och finns kvar.

Husesyn år 1776: *Stuga med kammare. Knutarna tjäras och rödfärgas. Loge och fähus.*

Några soldatnamn: **Hellmut-von Vicken-Bergman-Strand-Grann-Rundqvist-Berg-Bravo-Sparr-Snygg-Kumlin.**

Siste soldat var Anders Gustaf Kumlin f. 1874. Han bodde här åren 1896–1908.

GLOTTRASTUGAN

Finns från år 1698. Stugan heter numera HÖJDEN och finns kvar.

Husesyn år 1816: *Stuga och Bod under ett tak. Fähus, lada och loge under ett tak.*

År 1847: *Stuga med förstuga och vind, nybyggd år 1830. Fähus med foderlada och skulle nybyggt år 1840. Tröskloge med ett golv.*

Några soldatnamn: **Grått-Lytgen-Frimodig-Mod.**

Siste soldat var Johan Alfred Mod f. 1867. Han erhöll avsked år 1904.

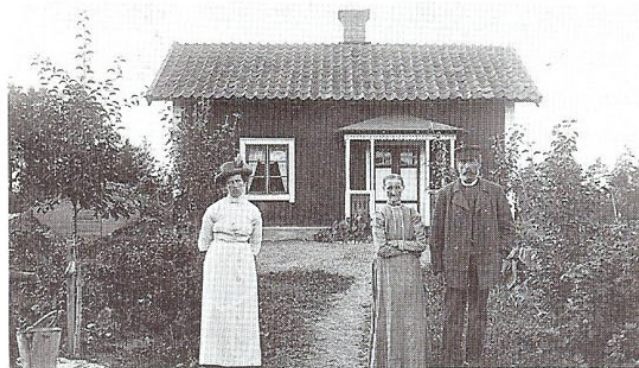
EKORNSTORP

Torpet finns med på karta år 1685 och kallas där "Swänstorpet". År 1688 anställdes en soldat Carl Eckorn, som sedan fick torpet uppkallat efter sig. Numera heter torpet EKARTORP, som finns kvar.

Husesyn år 1816: *Stuga med vind. Fähus och loge under ett tak. Alla husen rödfärgas.*

Några soldatnamn: **Eckorn-Rund-Runman-Sahlberg-Råberg-Sköld-Wallin-Hall.**

Siste soldat var Fredrik Wilhelm Hall f. 1855. Han erhöll avsked år 1906 efter 30 tjänstear.

F.d. soldaten Fredrik Wilhelm Hall f. 1855, hustru Kristina Sofia f. 1850 och dotter Anna. Stugan är Fredriksborg, dit familjen flyttade efter soldatens avsked. Foto omkring år 1910. Fotot tillhör Inger Gustavsson

Ryttartorpen

ALBYSTUGAN vid början av 1900-talet. Framför stugan sitter före detta soldaten Karl Johan Alm f. 1859. T.h. husron Augusta Josefina f. 1862. Foto tillhör Birger Eriksson

ALBYSTUGAN

Ryttartorp från början av 1700-talet. Albystugan finns kvar.

Några namn: **Killing-Ahlgren-Snapphane-Ahlbom-Ahqvist-Ahl-Alm.**

Siste grenadjär var Karl Johan Alm f. 1859. Han anställdes år 1878 och flyttade från torpet år 1915.

ROSENKÄLLA-GOMÅTTAN

Onsbergas ryttartorp går ej att finna förrän omkring år 1780. Då är det **ROSENKÄLLA** i Lid socken. Förklaringen till varför torpet låg i Lid kan vara den, att ruschällaren från år 1727 hette Siegroth. Denne var ägare till Kappsta, på vars ägor Rosenkälla ligger.

Tidigare kan **GOMÅTTAN** ha varit ryttartorp.

Några namn: **Trahna-Ullberg-Råbock-Ekelund-Wätterbom-Lindberg-Flygare-Onsberg-Söderström-Örn-Åkerlind.**

Antecknat ur GM: År 1702 blev *Hans Trahna* slagen

med häst och hela munderingen. Anders Ekelund drunknade år 1721. Per Onsberg blev 9 juli 1790 "skuten".

Siste grenadjär var Olof Åkerlind f. 1788. Han anställdes år 1808 och "transporteras" till Kappsta ruschäll nr 32 år 1828. Han får dock bo kvar på Rosenkälla, som får nr 32 efter intilliggande torpet Lågenheten.

Onsberga ruschäll nr 34 drogs in år 1828 till "underofficers aftöning".

HÅRSTASTUGAN

Ryttartorp från början av 1700-talet. Hårstastugan finns kvar.

Några namn: **Silfverbrandt-Beck-Stockman-Gröning-Åhlman-Hårstedt-Hellström-Holm-Blyckert-Ekelund.**

Antecknat ur GM: *Carl Hårstedt f. 1728 anställdes år 1757. Han berättade många krig bl.a. Pommerska kriget och finska kriget, men klarade sig i 50 tjänsteår. En riklig veteran alltså. "På befällets enträgna begäran får som ett*

VÄSTERBERGALÖT år 1991.

exempel för sina kamrater stå kvar". Han fick avsked år 1807 (79 år gammal) med vitsorden "tjent med utmärkt beröm".

Siste grenadjär Karl August Eklund f. 1874, anställdes år 1899 och flyttade från torpet år 1903.

SJÖÄNDAN-SJÖHAGEN

År 1665 kan man i mantalslängd finna en ryttare på Sjöändan. Sedan är det väldigt glest mellan uppgifterna. Sedan år 1734 har ingen ryttare bott på Sjöändan. Dessförinnan finns inga uppgifter.

Sjöhagen har först på 1860-talet blivit grenadjär-torp. Torpet finns kvar.

Var Myras ryttare eller grenadjärer har bott tiden innan 1860-talet är obekant.

Några namn: Myrberg-Myrström-Strand-Lilja-Holmqvist.

Antecknat ur GM: *Pehr Myrström (40 år) död i Pommern år 1759. Hästen också död.*

Siste grenadjär var Bror August Holmqvist f. 1870. Anställd år 1887 och fick avsked år 1902. Han hade då avancerat till korpral.

LÖTEN-VÄSTERBERGALÖT

Ryttartorp från början av 1700-talet. Torpet revs på 1900-talet, men det ersattes med en hitflyttad, nästan exakt lika, stuga, som finns kvar.

Några namn: Wäasman-Westerberg-Granat-Lillja-Wester-Westberg-Borg.

Antecknat ur GM: *Pehr Wäasmans häst "skuten" 1702 och hela munderingen borta. Ryttaren dog också några månader senare. Peter Wester f. 1796 anställdes år 1818 och fick avsked år 1855. Han hade avancerat till korpral. I tjänsten hade han ådragit sig kroppsskada.*

Siste grenadjär var Johan Ulrik Borg f. 1861. Han fick avsked år 1900.

LÖFÅSEN

Se särskild artikel!

Anita Sederström

LÖFÅSEN år 1977, strax innan det revs.
Foto Kjell Karlsson

LÖFÅSEN

Ekebys rytter- grenadjärort har gamla anor. Redan på 1650-talet finns det antecknat i **mantalslängd**. Från vilket år som ryttarna bebodde det är okänt. Från det år indelningsverket inrättades (1682) kan man i **militära rullor** följa Ekebys ryttare. Vid samma tid tillkom den nya kyrkolagen, vilken ålade församlingarnas präster att föra **bok över födda-vigda-döda**. Dessa tre källor tillsammans ger oss kunskap om människorna som bodde i Löfåsen.

Ekebys ägare kallades för rusthållare och fick hålla med ryttare och häst. Avkastningen från Ekeby var för liten för att klara den kostnaden. Tre andra gårdar fick hjälpa till. De var hemmanet Baggetorp i Ripsa, halva Grinda hemman i Spelvik samt kvarnträntan av en tunna tullmjöl från Örsta i Lid.

Rönö Härads dombok från år 1698 berättar om en tragisk händelse som ägt rum i torpet Löfåsen. Båtsman Olof Skillings dotter från Skälbystugan hade tagit sig in i torpet för att stjäla mjöl. Hon överraskades av sönerna i huset, Nils 9 år och Lars 5 år. Då de försökte hindra henne tog hon en yxa och slog ihjäl pojkarna. Domboken berättar att det var hungern som tvingat henne. Hon dog senare av stocksittning, ett av flera straff hon dömdes till.

Den första ryttaren vi känner till, Jöns Jonsson, antecknas år 1683. Han efterträddes av sammanlagt femton ryttare respektive grenadjärer fram till dess att indelningsverket upphörde år 1901. Några av dem vill jag särskilt berätta om.

En var ryttaren Petter Ekebon, som drog ut i Karl XII:s fälttåg. År 1702 marscherade hans kom-

pani ut ur Sverige. Redan samma år avancerade han till kvartermästare, år 1704 till 2:e kornett och år 1706 till 1:e kornett. När han blev befordrad 1702 fick han sätta in en annan man i sitt ställe. Det blev Anders Orm som i några år mönstrade som ryttare för Ekeby. Ryttare Orm fick, enligt rullan, år 1705 i "Stor-Pählen" nya pistoler samt år 1707 ny sadel från Sverige. Vad som hände kornetten och ryttaren på slagfälten uti Europa är okänt. Kanske stupade de båda år 1709 i slaget vid Poltava, för samma år mönstrade 21-åriga Petter Gran som ny ryttare på Löfåsen. Han kvarstod i tjänst i femtio år - till år 1759, men bodde kvar i Löfåsen till år 1762.

De två efterföljande ryttarna bodde inte i Runtuna. Den ene, Anders Ekberg, var bosatt i Löten, Bogsta. Under åren 1762-1791 var Löfåsen bostad åt torpare.

Lite drygt hundra år senare, närmare bestämt år 1814, var det dags för nästa man, Anders Ekberg, att dra ut på fälttåg till Europa. Nu hade kompaniet "suttit av" och Ekberg var den förste grenadjären som mönstrade för Ekeby. I januari 1814 mönstrades kompaniet i Kiel, i juni i Greisswald och några veckor senare i Rostock. I oktober samma år var man tillbaka i Sverige. År 1821 fick Anders Ekberg avsked och flyttade från Löfåsen. Han avled tre år senare av "örvärk", 45 år gammal.

Grenadjären Anders Petter Eklund blev tvungen att begära avsked år 1856 p g a sjukdom. Troligen repade han sig aldrig efter det att han några år tidigare "*vådeligen tillfogat sig hugg af yxa - nästan afhuggit hela stortån på vänstra foten - så mycket mera som benet är fullkomligen genomhugget*".

Per Oskar Eklund avancerade år 1874 till vice

korpral. Men han var svag för brännvin och kunde inte riktigt uppföra sig vid de årliga mönstringarna vid Utnäs Löt i Västmanland. Redan året efter sitt avancemang blev han "*förlustig sina utmärkelsetecken för opålitlighet och dåligt uppförande*". År 1876 fick han sex dagars mörk arrest samt nedflyttning till menig för fylleri och dåligt uppförande. Även vid nästa mönstring, år 1879, hamnade han fem dagar i arresten, denna gång på vatten och bröd.

Den siste grenadjären var Karl August Eklund, född i Lid år 1874. Han flyttade från Löfåsen vid sekelskiftet.

Torpet stod kvar (bebott) utmed Kitorpsvägen till år 1977. Då skulle det rivras för att ge plats åt ett garage. Framsynta sockenbor "plockade ned" torpet, som sedan flera år förvarats på Onsberga. Hembygdsföreningen har fått det till skänks av Lennart Thorsson. På föreningens årsmöte i mars 1992 togs beslut att Löfåsen skall återuppbyggas till hembygdsgård invid bygdegården i Runtuna.

Barbro Stålheim

Ekebys ryttare och grenadjärer	
1683-1684	Jöns Jonsson
1685-	Anders Persson
1691-1696	Daniel Ram
1697-1702	Petter Ekebom
1702-1709	Anders Orm
1709-1759	Petter Gran f. 1688?
1759-1777	Mats Ekberg f. 1729?
1778-1791	Anders Ekberg f. 1755
1791-1804	Olof Ekberg f. 1763
1805-1821	Anders Ekberg f. 1779
1821-1828	Jonas Magnus Ekberg f. 1798
1829-1831	Carl Eklund f. 1808
1831-1856	Anders Petter Eklund f. 1808
1856-1863	Anders Fredrik Eklund f. 1830
1863-1893	Per Oskar Eklund f. 1843
1893-ca 1900	Karl August Eklund f. 1874

ÄRSTASTUGAN år 1992.

Båtsmantorpen

HAGEN

Båtsmanstorp från 1770-talet. Okänt vad det varit innan dess. Torpet har också kallats Västerbergastugan. Det revs omkring år 1930.

Alla båtsmän tycks ha fått namnet **Karman**.

Antecknat ur rullor: *Carl Blomqvist-Karman f. 1828 anställdes år 1849. Han var av medelmåttig kroppsbyggnad och hade mindre gott uppförande. År 1853 fick han 25 prygel för undanhållning och 1856 fick han 6 dygns ljus arrest för undanhållning. År 1867 blev han utstruken ur rullan för opålitligt uppförande.*

Siste båtsmannen på torpet var **Anders Gustav Karman f. 1858**. Han bodde här åren 1876-1894.

GLOTTASTUGAN

Båtsmanstorp från början av 1700-talet. Detta revs troligen omkring år 1903. I närheten byggdes nytt hus år 1906. Detta fick namnet **FREDRIKSBERG**, som finns kvar.

Båtsmännen har hetat **Dahlman-Säbom-Säfbom**.

Antecknat ur rullor: *Anders Säbom f. 1815 anställdes år 1840. Han var skräddare. År 1842 fick han 15 prygel för fylleri och slagsmål i Norrköping. 1846 – 30 prygel för olydnad och fylleri. 1849 – 25 prygel för försumlighet på post och fylleri. 1855 – arresterad på 6 dygn vatten och bröd för fylleri. Han fick avsked år 1867.*

Siste båtsman var **Johan Viktor Säbom f. 1845**. Han anställdes år 1867 och flyttade från torpet år 1902.

ÄRSTASTUGAN

Båtsmanstorp från början av 1700-talet. Stugan finns kvar.

Båtsmännen har nästan alla fått namnet **Hallberg**.

Antecknat ur rullor: *Johan Jakob Hallberg f. 1833 anställdes år 1852. Han var av klen kroppsbyggnad, men med gott uppförande. Han var skomakare. År 1856 blev han varnad för bristande uppmärksamhet. 1859 fick han 4 dygn mörk arrest för fylleri under mönstring. Han fick avsked år 1862.*

Siste båtsmannen var **Karl Johan Hallberg f. 1838**. Han anställdes år 1862 och bodde kvar på stugan till sin död år 1905.

SUNDBYSTUGAN var "dubblingens" torp. Stugan finns år 1685 nämnd i mantalslängd. Okänt om en båtsman fanns där då-men troligt. Sundbystugan försvann omkring år 1820. Okänt var den har legat.

EGERSTASTUGAN

Båtsmanstorp från början av 1700-talet. Rasrad omkring år 1900.

Båtsmännen har alla fått namnet **Österman**.

Antecknat ur rullor: *Karl Gustaf Österman f. 1826 anställdes år 1852. År 1855 fick han 4 dygns arrest för fylleri. 1862 - strängt varnad för fylleri. 1868 - 4 dagars ljus arrest för fylleri. Under åren 1855-1868 var han kommanderad på 10 olika båtar bl.a. Göta, Svensksund och Svalan.*

Siste båtsmannen var **Otto Oskar Österman f. 1863**. Han bodde på torpet åren 1887-1899.

*KESTASTUGAN omkring år 1920. Riven omkr. 1943.
F.d. båtsman Karl Gustaf Hurtig f. 1840.
Fotot tillhör Gustav Nordin*

KESTASTUGAN

Båtsmanstorp från början av 1700-talet. Rivet omkring år 1943.

Båtsmännen har alla fått namnet **Hurtig**.

Siste båtsmannen hette Karl Gustaf Hurtig f. 1840. Han anställdes år 1861. Han var liten till växten. År 1868 fick han 5 dagars vatten och bröd för 3 dygns undanhållning från station. Han har varit kommenderad på följande båtar: Svensksund, Svalan, Sigrid och Aslög.

Han bodde kvar på torpet till sin död år 1923.

GRINDSTUGAN på Hårsta var "dubblingens" torp. Denna Grindstugan låg närmare Hårsta än den nuvarande. Den är borta sedan många år, ev. redan på 1700-talet. Eftersom flera Grindstugor funnits går det ej att följa denna mycket tidiga stuga.

FÅGELDALEN-MYRSTUGAN

Fågeldalen finns på karta från år 1689 och är då utmärkt som båtsmanstorp. Det försvann omkring år 1840.

År 1760 blev Myrstugan båtsmanstorp istället för Fågeldalen. Denna "Gamla Myrstugan" är rivet – troligen strax efter att "Nya Myrstugan" byggts omkring år 1860. Nya stugan finns kvar.

Runtunabys alla båtsmän fick namnet **Wiger**.

Antecknat ur rullor: *Eric Wiger f. 1814 anställdes år 1833. Han var stark, men hans uppförande var "försumligt". Han fick år 1842 25 prygel för fylleri. 1850 - 25 prygel för fylleri. 1850 - 8 dagar mörk arrest för fylleri. 1852 - 8 dygns mörk arrest bl.a. för sturskhet mot befäl. Han fick avsked år 1852.*

Siste båtsmannen var Lars Peter Wilhelm Wiger f. 1839. Han anställdes år 1863. Hans kroppsbyggnad var "medelmåttig". Han var kommenderad på följande båtar: Motala, Ottar, Alfild och Hyenan. År 1868 fick han 5 dagars vatten och bröd för 3 dygns undanhållning från station. År 1870 blev han uppflyttad till Artilleriet.

Han bodde kvar på Myrstugan till år 1898.

"Tack nu! sa Wiger när han fick spö", ett ordstäv som lär stamma från 1850-talet och troligen avser Eric Wiger. Till länsmansbostället Hammarby i Bogsta fick soldaterna gå när de blivit dömda att "slita spö".

I Sörmlandsbygden 1948 berättas om Clara, som i sin barn-dom sett soldaterna gå förbi hennes hem. "Vid gången dit voro de i regel muntra och glada, men på återfärden såg Clara många gånger huru blodet sipprade fram genom kläderna på deras sönderslagna ryggar".

LUSTIGSTUGAN år 1992.

STÄRINGSTUGAN-LUSTIGSTUGAN

Stäringstugan finns nämnd i mantalslängd år 1679. Okänt om det var båtsmanstorp redan då. Detta var Åkras båtsmanstorp till omkring år 1760-1770. Då blev istället Lilla Hagstugan bostad för båtsmännen. Den stugan finns nämnd från år 1756.

Lilla Hagstugan kallades redan år 1779 för LUSTIGBUREN. Den har sedan hela tiden haft det namnet eller det senare LUSTIGSTUGAN. Någon båtsman, som hetat Lustig, har ej så vitt är känt bott på stugan. Förmodligen är det stugans utseende, som gett namnet (se foto).

Både Stäringstugan och Lustigstugan finns kvar.

Alla båtsmännen har fått namnet **Holm**.

Antecknat ur rullor: *Carl Holm f. 1816 anställdes år 1836. Hans kroppsbyggnad var klen och uppförandet dåligt. År 1837 fick han 25 prygel för olydnad. 1841 – 35 prygel för olydnad + fylleri. 1842 – 25 prygel för fylleri. 1849– 25 prygel för fylleri och försummelse på post. 1855 – 6 dygn vatten och bröd för fylleri. 1855 – 40 prygel för fylleri på vakt. 1856 – 40 prygel för fylleri och olovlig bortgång från arbete. Han avskedades år 1857 för fylleri och opålitligt uppförande.*

Siste båtsman var Carl Holm f. 1834. Han anställdes år 1857 och bodde kvar på torpet till sin död år 1922.

ÖSTERBERGASTUGAN

Namnet finns i mantalslängd år 1693. Troligen var det båtsmanstorp redan då. Rivet år 1971 efter att ha stått tomt sedan 1940-talet.

Båtsmännen har alla fått namnet **Runman**.

Antecknat ur rullor: *Pehr Gustaf Runman f. 1825 anställdes år 1844. År 1849 fick han några dygns ljus arrest – med tjänsteplikt – för bortovaro. 1849 – 15 prygel för fylleri och olovlig bortgång från arbete. 1853 – 45 prygel för rymning och olovligt begagnande av (ev. befälets?) kläder. 1856 – afstraffad med 55 prygel för rymning och stöld i landsorten. Han blev år 1856 utstruken ur rullorna för vanfrejd.*

Siste båtsman var Anders Runman f. 1841. Han anställdes år 1866 och bodde kvar på torpet till år 1899. Han fick år 1868 5 dagars vatten och bröd för 3 dygns undanhållning från station.

År 1934 hittades vid rivningen av en gammal stuga på Österberga bytomt ett brev, som skrivits år 1799 av en båtsman i fält. Det är båtsmannen Anders Österberg-Runman f. 1751, som skrivit hem till rotebonden i Österberga by. Anders befann sig i Karlskrona.

De nedplitade bokstäverna är en rörande hälsning nära 200 år gammal.

Brevet återges här i något ”moderniserat” skick vad gäller språk och stavning:

Hemma på torpet fanns familjen:

hustrun Brita Jöransdotter f. 1754

sonen Anders Andersson f. 1781

dottern Brita f. 1783

sonen Pär f. 1785

sonen Johan f. 1795

sonen Eric f. 1797?

Anders hade tidigare varit dubblingsbåtsman på Upsalund (Oppusastugan).

Okänt vilket år han fick avsked, men han flyttade från Österbergastugan år 1802.

Till dannemannen ärlige och beskedlige Hans Lin uti Runtuna socken och Österberga by

Min kära bror Hans Lin jag önskar dig allt gott.

Så som nu tid och tillfälle medgives så vill jag med några rader låta dig min kära bror veta mitt tillstånd. Så lovad vare Gud har jag haft en god hälsa intill närvarande stund och detta Gud låte mig få förspörja detsamma ifrån dig min kära bror vilket skulle vara mig en hjärtelig "fännat" och glädje.

Min kära bror Hans, nu är min kärliga begäran till dig min kära broder, att du gör anstalt om detta mitt brev och lagar att jag får svar med nästa post, som avgår till Karlskrona. Tillika beder jag dig min kära broder, att du är av den godheten och lagar att jag får min vårlön, men ett är till att "upselvera" att Upsabönderna inte ger ut någon vårlöning för ängens skull, men nu är min kärliga begäran till dig min kära broder att du är av den godheten och lagar att jag finge två riksdaler, annars vet Gud hur jag skall komma ifrån Karlskrona. Om Gud hjälper mig hem så vill jag vara densamma som det vill avtjäna.

Slutligen en "tusenfalt" hälsning till alla mina rotebönder, men allra mest till dig min kära broder samt din kära bustru och barn. Jag är och förbliver eder hulda och trogna rotebåtsman till min död.

Anders Runman
Karlskrona den 5 mars 1799.

P. En tusenfalt hälsning till mäster Lin att jag har hälsan. Min kära mäster glöm inte bort min lilla Johan med skor, så att han inte far för illa om sina små fötter. Jag vill det avtjäna om Gud hjälper mig hem till hemorten.
Adjö, lev väl, det är min önskan.

SÖRBYSTUGAN

Namnet finns med år 1653 i mantalslängd. Okänt när det blev båtsmanstorp, troligen inte förrän på 1800-talet. Tidigare båtsmän tycks ha bott i Svärta socken. Sörbystugan revs någon gång efter år 1931.

Båtsmännen tycks alla ha fått namnet **Berggren**.

Siste båtsman var Nils August Berggren f. 1857. Han bodde här åren 1879-1888.

Dubblingsbåtsmän

"Dubblingar" förekom till år 1810-12. Dessa stod i beredskap och kallades ut vid speciella tillfällen. Deras torp har i äldre tider utmärkts som båtsmanstorp på kartor. I kyrkböcker, som finns först från 1756, är ibland torpen nämnda, men utan nummer. Sådana torp är t.ex. Sundbystugan, Grindstugan och Upsalund (Oppusastugan).

Anita Sederström

Utdrag ur originalbrevet

P. en tusenfalt hälsning till mäster
Lin att jag har hal sang min kära mästers
glöm intet bort min lilla johan med skor
så att han intet far för illa om sine små
fötter

Båtsmansliv i Runtuna på 1860-talet

Hämtat ur ett stämmoprotokoll från 1860-talet. Den som ledde förhöret var ingen mindre än kyrkoherden, sedermera prosten, Söderberg:

Kallade till förhör var båtsmannen för Glottra rote Anders Gustav Säbom, 53 år gammal, och soldatänkan Anna Stina Grott, 43 år, med anledning av det rykte, som allmänt var gängse och icke syntes sakna grund - att dessa personer plägade köttsligt umgänge med varandra. Detta kunde ju inte väcka annat än förargelse inom Guds församling och hade dessutom haft till påföljd, att soldaten Gunnar (på Skarpåker), som hyste änkan och hennes barn, förklarar sig icke vidare vilja härbergera denna familj.

Parterna infann sig. Mannen hade dock funnit det lämpligt att först under söndagsförmiddagen så pass förpläga sig med brännvin, att han med desto större driftighet och oblyghet måtte kunna bemöta de gjorda angivelserna. Kvinnan, känd för sitt fräcka och lastbara leverne, ville nu icke tillstå, att hon med mannen umgått. Ändock vore bevisat, att hon allt som oftast t.o.m. nattetid brukade taga emot hans besök. Säbom å sin sida förklarade, att besöken hos henne avsåg sömnad, som "Grottan" brukade utföra åt honom. Detta på grund av hustruns vanförhet och oförmåga och han ansåg sig till denna hjälp fullt berättigad utan att det anginge någon annan. Därefter tillfrågad, om han ej såsom sitt barn vidkändes det oäkta flickebarn, som änkan under året framfött, antydde han som

bevisligt, att fadern till detta barn vore gifta drängen i närheten av Svärdsbro, C Johan Janson, om vilken upplystes att även han emellanåt avlägger besök hos änkan. Ehuru änkan vid barnets födelse för pastor uppgivit en helt annan person såsom barnafader, återtog hon nu denna uppgift såsom lögnaktig och bekräftade vad Säbom intygat. Fulla sanningen om såväl det ena som det andra kunde dock icke finnas, då man hade så oblyga och samvetlösa personer framför sig.

De förmanades i Guds namn att taga sig till vara, ej blott för sin med skäl misstänkta brottslighet, utan även att i allo beflita sig om ett gudfruktigt och sedesamt leverne. Vad verkan en sådan förmaning hade, visade sig genast, då Säbom kommit utanför dörren, i närvaro av en stor skara församlingsbor, som befann sig i förstugan och på trappan, med opassande åtbörder och oanständiga ord gav tillkänna hur han hånade både församlingens lärare och äldste. Han inkallades på nytt och bestraffades allvarligen för ett så oskickligt beteende. Hur fruktlöst även detta var, hade pastor samma dag ytterligare tillfälle att erfara, då han vid besök först hos "Grottan" erfor, att Säbom hos henne tillbringat den följande delen av dagen allt intill skymningen, samt sedan hos Säbom möttes med förnekande av detta förhållande, för vilket han till ingen slags blygsel eller erkännande av sitt syndiga leverne kunde förmås.

Sievert Nyberg